

Fındık Dalda Kalmaz

YÖNETİCİ ÖZETİ VE ÖNERİLER

Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkileri ve Önlemler

Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkileri ve Önlemler

Hızlı Araştırma

Raporu hazırlayanlar

Dr. Besim Can Zırh
Özgür Çetinkaya
Selin Ayaş
Ayşe Özsoy
İlke Öztürk
Ertan Karabıyık

Proje Yöneticisi

Ertan Karabıyık

Proje Asistanı

İlke Öztürk

Katkı verenler

Şöhret Baltaş (Türkçe düzelti)

Kapak Fotoğrafi

Aşkın Ada Karabıyık

Fotoğraflar

Vedat Arık

Tasarım

Kurtuluş Karaşın Grafik Tasarım

Yayın Tarihi

Haziran, 2020

© Bu yayının bir kamu malıdır. Bir kısmından veya tamamından alıntı yapılabilmesi ve çoğaltulabilmesi için Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nden izin alınmasına gerek yoktur.

Bu Rapor Ferrero Fındık A.Ş. mali desteği ile hazırlanmıştır. Raporun içeriği tamamen Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin sorumluluğundadır. Rapordaki ifadeler Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin kendi görüşleri olup, Ferrero Fındık A.Ş.'nin politikalarını ve görüşlerini yansıtmamaktadır.

 www.ka.org.tr info@ka.org.tr   [kalkinmatolyesi](https://www.linkedin.com/company/kalkinmatolyesi)   [kalkinmaatolyesi](https://www.instagram.com/kalkinmaatolyesi)

Çankaya Mah. Üsküp Cad. 16/14 Çankaya - Ankara / (541) 457 31 90

Fındık Dalda Kalmaz

YÖNETİCİ ÖZETİ VE ÖNERİLER

Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkileri ve Önlemler

Yönetici Özeti

2019 yılı sonunda Çin’de ortaya çıkan ve sonrasında hızla dünyaya yayılan Covid-19 salgını 2020 Mart ayı itibariyle Türkiye’yi de etkilemiş ve salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler birçok sektörde çalışmaların ve üretimin durmasına ve/veya yavaşlamasına yol açmıştır. Tarımsal üretim bu sektörlerin başında gelmektedir. Türkiye’de genellikle mart ayı sonundan kasım ayı sonuna kadar, 10 ay gibi geniş bir zamana yayılan tarımsal üretimin farklı ürünlerinde mevsimlik gezici olarak yüz binlerce işçinin çalıştığı düşünülmektedir. Salgını önlemeye yönelik tedbir kararları özellikle mevsimlik gezici tarım işçileri ve onların çocuklarının istihdam edildiği ürünleri ve farklı coğrafyalardaki üretim süreçlerini etkilemeye başlamıştır.

Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkileri ve Önlemler Hızlı Araştırması’nın temel amacı; küresel düzeyde hissedilen Covid-19 salgını kapsamında toplumsal yapı içerisinde en kırılgan ve görünmez topluluklardan biri olan mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocuklarının maruz kaldıkları/kalabilecekleri olası riskleri ortaya koymak, mevsimlik göç süreçlerini nasıl etkileyeceğini belirlemek ve özellikle 2020 Ağustos ayında fındık hasadına katılacak mevsimlik gezici tarım işçileri üzerinden bu risklerin en aza indirilebilmesi için yerel, bölgesel ve ulusal öneriler geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Ayrıca bu amaç kapsamında, salgın sürecinin fındık hasadına olabilecek etkilerinin anlaşılmasına da çalışılmıştır.

Araştırma dört temel araç üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, masaüstü taraması (desk review) kapsamında dünyada ve Türkiye’de salgının tarımsal üretime ve gıda tedarik zincirine etkileri konusundaki haber ve tartışmalar takip edilmiş; 3 Nisan 2020 tarihli İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlü-

ğü genelgesinden itibaren Türkiye’de bu kapsamda alınan önlemler ve 2020 Nisan-Mayıs aylarında çay ve fındık üretimi yapılan illerde gerçekleştirilen toplantılarda bu önlemlere dair alınan komisyon kararları incelenerek süreç analizi gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin takibini kolaylaştırmak ve alınan kararların farklı yörelerdeki uygulamalarını teyit edebilmek üzere bir anahtar aktör/kurum platformu oluşturulmuştur. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nin bugüne kadar gerçekleştirdiği çalışmalarda kurduğu ilişkiler üzerinden, farklı aktör ve kurum temsilcilerinden oluşan 95 kişilik WhatsApp grubu, önemli bir iletişim platformu olarak araştırma konusunda yaşanan gelişmelere, farklı yerelerde alınan önlemlerin işlerliğine ve ortaya çıkan sorunlara dair önemli ve anlık bir bilgi akışı sağlamıştır.

Bu ön çalışmalar kapsamında biri anket, diğeri yarı yapılandırılmış görüşme formu olmak üzere iki araştırma aracı tasarlanmıştır. Anket çalışması fındık hasadına işçi götüren 50 tarım aracısı ve TÜİK verilerine göre fındık üretiminin yüzde 80’ini gerçekleştiren Düzce, Giresun, Ordu, Sakarya ve Samsun illerine bağlı, fındık üretiminin en fazla olduğu ikişer ilçeden seçilen toplam 50 fındık bahçe sahibine uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ise fındık üretiminin farklı aşamalarında farklı sorumlulukları bulunan kamu kurumları, çiftçi/üretici birlikleri, sivil toplum kuruluşları, özel sektör firmaları, Ziraat Odaları ve meslek örgütleri gibi 31 kurumdan temsilcilerle gerçekleştirilmiştir.

Hızlı araştırmanın gerçekleştirildiği 16 ile 30 Mayıs 2020 tarihleri arasında tüm bu aktörlerin, salgın koşullarında fındık hasadında yaşanabilecek gelişmeler konusunda bir bekleyiş içinde oldukları görülmüştür. Bu bekleyişin dört temel nedeni bulunmaktadır: **(a)** Covid-19 salgınına ilişkin duyurulan tedbirlerin uygulanması konusunda 2020 Nisan ve Ma-

Anket çalışması fındık hasadına işçi götüren 50 tarım aracısı ve TÜİK verilerine göre fındık üretiminin yüzde 80’ini gerçekleştiren Düzce, Giresun, Ordu, Sakarya ve Samsun illerine bağlı, fındık üretiminin en fazla olduğu ikişer ilçeden seçilen toplam 50 fındık bahçe sahibine uygulanmıştır.

yıs aylarında yaşananların önemli belirsizliklere işaret ediyor olması, **(b)** 2020 Mayıs ayı sonuna doğru, Haziran ayı itibariyle aşamalı normalleşmeye geçileceğinin ve belirsizlik oluşturan kimi tedbir uygulamalarının kaldırılacağı düşünülmesi, **(c)** 2020 Temmuz ayı sonunda başlayacak hasada kadar salgının etkisinin geçeceği beklentisi ve **(d)** 2010 yılında yayınlanan, 2017 yılında yeniden düzenlenen Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi'ne göre kurulan, her yıl temmuz ayı başlarında toplanan ve fındık hasadına dair bir dizi önemli kararı alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Komisyonu'nun henüz toplantılarını yapmamış ve kararlar almamış olmasıdır.

Diğer yandan, fındık üreticileri ve bu üretimin farklı aşamalarından sorumlu olan kurum temsilcilerinin 2020 Nisan ayı sonu itibariyle çay hasadında yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiği görülmüş ve salgının fındık hasadına olası etkilerine karşı çözüm önerileri üzerinde düşünüldüğü anlaşılmıştır. Ayrıca not etmek gerekir ki, bu çözüm önerilerinin önemli bir kısmı, fındık üretimi ve bu üretimin en önemli halkası olan mevsimlik gezici tarım işçileri, aileleri ve çocuklarına dair yıllardır dile getirilen sorunlarla ilgilidir. Sözgelimi, temiz ve sürekli suya erişim, konaklama alanlarında banyo ve sıcak suya erişim, tuvalet, ulaşım maliyetleri ve çocuk işçiliğinin önlenmesi için gerekli olan donatılar, bu özel dönemde salgınla mücadele kapsamında daha önemli ve dolayısıyla daha görünür olmakla birlikte, sadece salgınla ilgili ihtiyaçlar olarak görülmez. Bu nedenle yapılan tüm görüşmelerde salgınla mücadele kapsamında bu alanlarda atılması gereken adımların, fındık üretim alanlarında yıllardır beklenen iyileşmeler konusunda da bir zemin olabileceği yaygın olarak farklı aktörler tarafından ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında işaret edilen sorunların takibi ve çözümlere dair önerilerin kalıcı iyi-

leşmeler olarak sonuç verebilmesi için sektöre dair düzenli veri toplanması gereklidir. Fındık üretimi; farklı aktörlerin dâhil olduğu, farklı büyüklükte bahçelerde farklı tipte bahçe sahiplerinin üretimde bulunduğu, üretimin yöreye ve yükseltiye göre farklılık gösterebildiği, geniş bir coğrafyaya yayılan ve ticari olarak son derece değerli bir tarımsal üretimdir. Bu tarımsal üretimin sorunlarının anlaşılması ve işaret edilen katmanlı farklılıklardan kaynaklanacak ihtiyaçların karşılanabilmesi için üretime ve üreticilere dair düzenli veri toplanmasının önemli olduğu görülmüştür. Bu amaçla araştırma kapsamında derlenen bilgiler ışığında bir fındık bahçe sahipleri veri toplama matrisi geliştirilmiştir (Ek 8). Bu araç kullanılarak bahçe sahibi tipolojisine, ihtiyaç duyulan işgücüne ve maliyet hesaplamalarına dair her yıl toplanacak veriler, sektörün izlenmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılabilmesi için önemli bir veritabanı sunacaktır.

Bu genel önerinin altında araştırma sonucunun temel bulgularını sıralamak gerekirse birkaç nokta şu şekilde ifade edilebilir. Öncelikle, Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirler, özellikle seyahat kısıtları ve ulaşımında seyrekleşmeyle ilgili kurallar görüşülen herkes tarafından bilinmekle birlikte nasıl uygulanacağı konusunda belirsizlikler olduğu görülmüştür. Bu kuralların uygulanması halinde ihtiyaç duyulan işgücünün temini konusunda kimi güçlükler oluşacağı, ulaşım maliyetlerinin kaçınılmaz olarak artacağı ama kimin tarafından karşılanacağı bilinmediği belirtilmiştir. Buna karşın bu yıl fındık alım fiyatlarının yüksek olacağı beklentisi ile tedbir uygulamalarının maliyetlere yansımalarının önemli bir engel teşkil etmeyebileceğine dair yaygın bir görüş de bulunmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin fındık hasadı sürecine kısmen ya da tamamen katılamaması durumunda, Düzce ve Sakarya illerinde fındık üretimin yarı yarıya azalacağı söylenirken, diğer iller için gelenek-

sel imece usulüne dönülebileceği, “*gurbetçi üreticilerin*” aileleriyle birlikte bahçeye gireceği, artan işsizlik nedeniyle mahalli işgücü arzının artacağı ve fındık satış fiyatlarının yükseleceğine dair beklentiden dolayı kimse- nin fındığını bahçede bırakmayacağı belirtilmiştir. Kısaca fındığın dalda kalmayacağına dair yaygın bir inanç bulunmaktadır.

Görüşme yapılan fındık bahçe sahipleri ve farklı kurumlardan temsilciler Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirlerin uygulanması aşamasında karşılaşılabilecek güçlükleri, bir yanıyla da, tarım araçları ve temsil ettikleri işçilerin kayıt altına alınması, fındık hasadında ihtiyaç duyulan ve bölgelere göre farklılık gösterdiği gibi yıllara göre de dalgalanan işgücü ihtiyacının belirlenebilmesi, üretim maliyetlerinin yeniden düşünülmesi, mekanizasyon ve file/tül kullanımı gibi yeni tekniklerin yaygınlaşması, bu yaygınlaşmanın gerektirdiği kimi yatırımların ve fındık bahçe düzenlemelerinin düşünülmesi, fındık üretimi açısından önemli görülen farklı aktörler arasında koordinasyonun sağlanması için girişimlerde bulunulması gibi birbirinden farklı, fakat birbirini destekler alanlarda adımlar atılması yönünde bir fırsat olarak görmektedir.

Diğer yandan, Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirlerin bitkisel üretime ve bu alanda çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocuklarına olası etkilerinin kontrol edilebilmesi için, tarımsal üretim alanında merkezi karar alma mekanizmaları ile farklı illerdeki üretim süreçlerinin gerektireceği özgün ihtiyaçları tespit ederek çözüm üretecek yerel kurumların eşgüdümünün sağlanması gereklidir. Bu yapı; fındık üretiminin gerçekleştirilmesinde önemli role sahip tarım araçları, bahçe sahipleri, büyük firmalar, muhtarlar ve bu alanda çalışan meslek örgütleri ile sivil toplum kuruluşları gibi farklı aktörlerin verimli bir iletişim içinde olmasının zeminini sağlayacaktır.

Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirlerin uygulanmasının kaçınılmaz olarak maliyetleri yükselteceği ve buna karşı ailelerin de değişen koşullarla başa çıkma stratejisi olarak çocuk emeği kullanımına yönelebileceği, farklı aktörler tarafından belirtilen bir kaygı olmuştur. Bu kaygı sadece fındık üretimi alanında değil, küresel ölçekte bir gündem oluşturmaktadır. Fakat diğer yandan yapılan araştırmalar gelirdeki beklenmedik değişimlerin çocuk işçiliğine olası etkisinin işgücü tipi, üretim biçimi ve bölgesel-kültürel farklara göre değişiklik gösterebileceği ve evrensel bir genelleme yapılamayacağını söylenmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen kurum temsilcileri de bu konuda farklı görüşler bildirmiştir. Öncelikle, ailelerin çocuklarıyla seyahat etmelerinin bir tercih değil zorunluluk olduğu belirtilmiş, çocukların işçi olarak kullanılmasının fındık bahçe sahibi açısından zaten verimsiz olacağını, ama işçilerin bahçelere yakın konakladığı durumlarda bu alanda tam anlamıyla denetim sağlanmasının da kolay olmayacağı ifade edilmiştir. Eğer konaklama alanlarında seçenek oluşturulmazsa çocukların tam bir işçi olarak olmasa da su taşımak gibi basit işler için bahçelere gireceği düşünülmektedir. Maliyet artışları nedeniyle olmasa da eğer beklenen işgücü sağlanamaz ve ürün rekoltesi de yüksek olur ise mevsimlik gezici tarım işçilerinin ailecek çalışabileceği ayrıca belirtilmiştir.

Diğer yandan, bahçe sahipleri açısından da kendi çocuklarının bahçeye girmesinin önemsendiği, üretime dair bilgi ve deneyimin ancak bu yolla kazanılabildiği söylenmiştir. Ayrıca, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcileri inşaat ve benzeri sektörlerdeki durgunluğun yarattığı işsizliğe işaret ederek, mahalli işçilerin daha fazla katılım sağlanmasının olası olduğunu, fındık bahçe sahipleri de verimli bulmadığı için çocuk eme-

ği kullanımı konusunda geçmişe göre özel bir durum yaşanmayacağını belirtmişlerdir. Her durumda kamu idaresi ve denetimlerinin önemli olacağı ifade edilmiş ve bu konuda yürütülen bilgilendirme çalışmalarının devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirlerin uygulanmasının fındık hasadına olası etkilerine dair hangi aktörlerin ne yapabileceği sorulduğunda, tarım aracı ve bahçe sahipleri “devlet” olarak andıkları kamu kurumlarının düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda özel firmalardan belirli tedbir malzemelerinin temini gibi uygulamaların maliyetine ilişkin beklentiler dile getirilirken, STK’lar konusunda herhangi bir görüş bildirilmemiştir. Firmalar ise bu dönemde özellikle tarım araçları ve bahçe sahiplerinin bilgilendirilmesi yönünde yoğun faaliyet içinde olduklarını, salgına karşı tedbirler konusunda halihazırda uygulamakta oldukları eğitim faaliyetlerini güncelleyeceklerini belirtmişlerdir. Mevsimlik gezici tarım işçilerine ilişkin sorunların bir kısmının işgücü arzı ve talebinin planlı yönetilmesiyle kendiliğinden ortadan kalkabileceğini söyleyen firma temsilcileri, bu ve benzeri girişimler için kamu kurumlarının koordinasyon konusunda önemli bir rol üstlenebileceğini, ancak bu konuda gerekli işbirliğinin sağlanamadığını ifade etmişlerdir. STK’lar ise her yıl sağladıkları destekler konusunda çalışmalara başladıklarını ve hijyen kitlerini salgına karşı tedbirler çerçevesinde güncelleyeceklerini belirtmişlerdir.

Raporun yazıldığı dönemde, 1 Haziran 2020 tarihi itibarıyla aşamalı normalleşmeye geçileceği duyurulmuş, bu kapsamda seyahat kısıtları ve ulaşımda seyrekleştirme kurallarının esneyeceği konuşulmuş, fakat mevsimlik gezici tarım işçileri konusunda bu kuralın nasıl uygulanacağı açıklığa kavuşmamıştır. Bu du-

ruma dair araştırma hedef grubuyla yapılan takipçi görüşmelerinde, mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili olarak şehirlerarası ulaşımda seyrekleştirme kuralının geçerli olduğu, fakat artık sürecin başında olduğu kadar hassas takip edilmediği dile getirilmiştir. Diğer yandan, salgının nüksetmesi ya da olası görülen bir ikinci dalga durumunda tüm bu tedbirlerin tekrar uygulanmaya başlanacağı en yetkili makamlar tarafından ifade edilmiştir. Dolayısıyla hızlı araştırma kapsamında bu gündeme dair toplanan verilerin, salgın koşullarından bağımsız olarak da önem taşımakta olduğu düşünülebilir. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere görüşülen farklı hedef grup katılımcılarının fikir birliğinde olduğu en temel mesele, fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri, aileleri ve çocuklarıyla ilgili sorunların salgından bağımsız, fakat salgına karşı alınan tedbirler kapsamında çok daha görünür olduğudur. Bu nedenle elinizdeki bu rapor, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nin fındık üretimi konusunda daha önceki yıllarda gerçekleştirdiği araştırmaların bir devamı olarak, talep edilen iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi yönünde bir katkı olarak görülebilir.

Covid-19 Salgını Sürecinde Fındık Hasadına Katılacak Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerine Dair Öneriler

Hızlı araştırmanın gerçekleştiği 2020 Mayıs ayının ikinci yarısında Covid-19 etkilerinin neler olabileceği konusunda bir bekleyiş sürüyordu. 1 Haziran 2020 sonrasında aşamalı normalleşmenin başladığı, ardından şehirlere-rası ve şehir içi seyahat kısıtlarının büyük ölçüde kaldırıldığı duyurulmuş olmasına karşın bu esnemelerin mevsimlik gezici tarım işgücü hareketliliğine nasıl yansıtacağı konusunda belirsizlikler hâlâ sürmektedir. Fakat salgının tekrarlaması ve olası bir ikinci dalga durumunda anılan tedbirlerin yeniden uygulanmaya başlanacağı yetkili makamlar tarafından duyurulmuştur. Diğer yandan, Sağlık Bakanlığı'nın normalleşme süreci için belirlediği tedbirler kapsamında ilgili bakanlıkların kendilerini ilgilendiren işkollarına dair 13 rehber olmasına karşın tarımsal üretim konusunda çalışanlara dair henüz bir rehber yayınlanmamıştır.¹

Bu nedenle araştırmanın öneri kısmında salgına karşı tedbirler konusunda yapılan görüşmelerde farklı hedef gruplar tarafından en yoğun şekilde işaret edilen seyahat kısıtlılıklarına dair bulgular korunmuştur. Diğer yandan, görüşülen tarım aracı, bahçe sahibi ve kurum temsilcilerinin en güçlü şekilde hemfikir olduğu konu, fındık hasadında mevsimlik gezici tarım işçileri konusundaki sorunların Covid-19 salgınından kaynaklanmadığıdır. Rapor kapsamında kısa bir değerlendirmesini sunduğumuz 2020 Nisan ve Mayıs aylarında salgına karşı alınması istenen önlemler, gerçekte mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve konaklama alanlarına dair yıllardır dile getirilen ihtiyaçlarla örtüşmektedir. Bu nedenle ifade edilen sorunların salgın sürecinde daha görünür olduğu ve salgından sonra ise kendiliğinden ortadan kalkmayacağı not edilmelidir. Görüşmelerde farklı hedef grupların ortaklaştığı bir diğer nokta, salgın döneminde işçilerin yaşam ve çalışma koşullarına yönelik atılacak adımların, anılan sorunların çözümü konusunda uzun vadeli iyileşmelere katkı su-

nacağı olmuştur. Buradan hareketle uzun zamandır olumsuz etkileri katlanarak artan ve Covid-19 ile daha görünür hale gelen sorunların bir anda çözüleceği düşünülmemeli ve beklenmemelidir. Salgın orta ve uzun vadede bu sorunların çözümü için yeni bir başlangıç olmalı ve ilgili aktörlerin daha somut çıktılar için bir araya gelerek çalışmalarını için bir temel oluşturmalıdır.

Önerilen iyileşmelerin kalıcı olarak sağlanabilmesi için farklı aktörlerin dahil olduğu, farklı büyüklükte fındık bahçelerinde farklı tipolojide bahçe sahiplerinin bulunduğu, yöreye ve yükseltiyeye göre fındık hasadının farklılık gösterebildiği geniş bir coğrafyaya yayılan ve ticari olarak son derece değerli olan fındık üretimi kapsamında düzenli veri toplanmasının önemli olduğu görülmüştür. Bu amaçla araştırma kapsamında derlenen bilgiler ışığında fındık bahçe sahibi veri toplama matrisi geliştirilmiştir (EK-8). Bu araç kullanılarak bahçe sahibi tipolojisine dair her yıl toplanacak veriler, sektörün izlenmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılabilmesi için önemli bir veritabanı sunacaktır.

Bilgiye kolay erişim ve uygulamaların denetimi konusunda işbirliği ve koordinasyon

■ Türkiye’de salgına dair yaşanan gelişmelerin tartışıldığı bölümde belirtildiği gibi Covid-19 salgınına karşı tedbir kararlarının tarımsal üretim alanında nasıl uygulanacağına ilişkin 3 Nisan 2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgeyle belirli illerde valiliklere bağlı Mevsimlik Tarım İşçileri Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Bu kurulun mevsimlik gezici tarım işçilerini de ilgilendirecek kararları

alması, İl Sağlık Müdürlüklerine bağlı İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu ve valiliklere bağlı olarak kurulan İl Pandemi Kurulu gibi diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışması öngörülmüştür. Fakat 2020 Nisan ayının ortalarından itibaren seyahat konusundaki kısıtlılıklara ve gerek “gurbetçi üretici” gerekse de mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşımı için gerekli olan “seyahat izin belgesi”ne ilişkin önemli belirsizlikler yaşanmıştır.

- Hızlı araştırma kapsamında 2020 Nisan ve Mayıs aylarında çay ve fındık üretimi yapılan illerdeki tedbir kararları incelenmiş ve hasat zamanı yaklaştıkça “tarımsal üretimin sürdürülebilmesi” için bu alandaki kısıtlılıklara çeşitli muafiyetler tanımlandığı görülmüştür.
- Ayrıca görüşmelerde il/ilçe dışında (ve hatta yurtdışında) ikamet eden fındık bahçe sahiplerinin asıl mesleğinin çiftçilik dışında işler olması ve hasat edecekleri bahçelerin çok büyük oranda ebeveynleri üzerine tapulu olması nedeniyle seyahat için gerekli belgelerin temini konusunda belirli zorluklar yaşandığı saptanmıştır. Fakat Ziraat Odalarının çabalarıyla vekâlet temini üzerinden bu belgeler sağlanabilmiştir. Benzeri bir şekilde fındık işleme ve mamul üretim yapan firmaların da bu konuda güçlükler yaşayan tarım araçlarına önemli bir danışmanlık hizmeti sağladığı tespit edilmiştir.
- Gerek Ziraat Odaları gerekse de fındık firmaları, tarım araçları ve bahçe sahiplerinin seyahat kısıtları başta olmak üzere çalışma ve konaklama alanlarında alınması gereken önlemlerin nasıl uygulanacağı konusunda kaygılı oldukları tespit edilmiştir.
- Diğer yandan mevsimlik gezici tarım işçileri hareketliliği hem işçiler hem de bahçe

sahipleri açısından bir endişe kaynağıdır. Sözgelimi, görüşülen bazı tarım araçları, işçilerin (sokağa çıkma yasakları döneminde 30 büyükşehirle birlikte kapsama alınan) Zonguldak ve (İstanbul'a yakın olduğu için) Düzce ve Sakarya illerine çalışmaya gitmek konusunda çekinceleri olduğunu dile getirmişlerdir.

- Tüm bu belirsizliklere karşın yerel uygulamalarda oluşabilecek farklılıkların bilgisine de sahip olarak doğru bilgilendirme yapacak kanalların oluşturulmasına ihtiyaç olduğu görülmüştür. Böylesi bir bilgilendirme kanalı farklı aktörlerin çalışmalarının koordine edilmesi açısından da önemli bir işlev görecektir.
- Bu kanalların merkezden alınan kararların taraflarına tebliği gibi tek yönlü değil, yereldeki gelişmeleri de derleyecek şekilde çift yönlü işleminin önemli olacağı ayrıca not edilmelidir.
- Bu kapsamda fındık üretimine dahil olan farklı aktörleri bilgilendirmek üzere il/ilçe yerel ölçeğinde ve ürün bazında WhatsApp iletişim grupları kurulması düşünülebilir. Tarım araçlarının seyahatleri planlamak ve işgücü talebini anlamak yönünde halihazırda ilişkide olduğu fındık bahçe sahipleri ve muhtarlarla haberleştiği, bahçe sahiplerinin belirli konularda Ziraat Odası ve firmalardan bilgi edinmeye çalıştıkları, muhtarların ise valilikler düzeyinde alınan kararları kendi mıntıklarına aktardıkları düşünülürse böyle bir iletişim platformu farklı aktörlerin sahip olduğu bilgilerin ortaklaşması açısından önemli olacaktır.
- Yapılan görüşmelerde sadece şehirlerarası ulaşım konusunda değil, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışacakları il/ilçelere geldiklerinde çalışacakları ve konaklaya-

cakları bahçelerde, alanlara ilişkin tedbirlerin uygulanmasında denetimin gerekli olduğu sıklıkla belirtilmiştir.

- Böylesi bir iletişim koordinasyonu içinde mevsimlik tarımsal iş göçünün yoğun olduğu illerdeki Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri, İŞKUR İl Müdürlükleri, Sağlık İl/İlçe Müdürlükleri, METİP il büroları, Ziraat Odaları tarım danışmanlarının ihtiyaç duyulacak bilgileri sağlıklı bir şekilde sunabilmesi, il ve ilçe düzeyinde kolluk kuvvetlerinin denetim sağlamak üzere sürece katılmasını da kolaylaştıracaktır.
- Salgın döneminde ihtiyaç duyulan bilgi akışının sağlanması ve uygulanacak tedbirlerin denetimi amacıyla yerel ölçeklerde farklı aktörlerin katılımına açık olarak oluşturulacak böylesi bir koordinasyon, salgın sonrası dönem açısından da işgücü talebi ve arzının buluşturulması başta olmak üzere birçok konuda iyileştirme yapılabilmesi açısından işlevsel olacaktır.

Şehirlerarası ve şehir içi ulaşım koşullarının düzenlenmesi

- Gerek fındık bahçe sahipleri gerekse de mevsimlik gezici tarım işçileri açısından sokağa çıkma yasağı kapsamında olan 20 yaş altı ve 65 yaş üstü kişilerin nasıl seyahat edeceği konusu oldukça önemli bir belirsizlik oluşturuyordu. 2020 Nisan ve Mayıs aylarında alınan kararlarla bu konularda önemli muafiyetler tanınmıştır. 1 Haziran 2020 tarihinden sonra ise aşamalı normalleşme kapsamında şehirlerarası seyahat için izin alma zorunluluğu kalkmış olmakla birlikte ulaşımда seyrekleştirme kuralının nasıl uygulanacağı konusu belirsizliğini korumaktadır.

- 2020 Nisan ve Mayıs aylarında seyahat izni konusunda yaşanan ve ulaşımda seyrekleştirme kuralı konusunda halen süren belirsizlikler nedeniyle ulaşım giderlerinde artış yaşanması ve bunun üretim maliyetlerine yansımaları beklenmektedir.
- Diğer yandan birçok durumda çalışma ve konaklama alanlarının birbirine yakın olduğu ve işçilerin yürüyerek seyahat edeceği söylenmiş olsa da işçilerin hasat dönemi boyunca geçici çadır yerleşimlerinden fındık bahçelerine, bir ilin farklı ilçeleri arasında ya da bölgedeki komşu iller arasında seyahat etmesi gerekecektir. Bu düzeydeki ulaşımın nasıl düzenleneceği konusu da hâlâ belirsizdir. Bu durumun bir an önce kurallara bağlanması ve özellikle maliyetlerin nasıl karşılanacağı hususu belirlenmelidir.
- Son olarak ise fındık hasadı döneminin telafi eğitiminin çevirim-içi veya okul düzeyinde yapılıyor olduğu döneme denk geliyor olması salgından bağımsız olarak işçilerin memleketlerine dönüş yolculuklarının düzenlenmesi konusunda işçiler açısından belirli güçlükler oluşturmaktadır. Bu güçlüklerin bu yıl salgın koşullarından nasıl etkileneceği de belirsizdir.
- Tüm bu belirsizlikler işçileri fındık hasadına katılma konusunda tereddütte bırakmaktadır. Bu alandaki maliyet artışlarının nasıl karşılanacağına ilişkin bir çözüm üretilmesi, tarım araçları ve işçilere ulaşım konusunda nakit desteği verilmesi gerekmektedir.
- Yukarıda anılan koordinasyon gerek salgın dönemi gerekse de sonrası için ulaşımın düzenlenmesi konusunda önemli işlevler üstlenebilir.

Çalışma alanlarındaki şartların iyileştirilmesi

- Tarım araçları ve fındık bahçe sahipleri çalışma alanında sosyal mesafenin nasıl korunacağına dair bilgilendirilmelidir. Fındık hasadı düşünüldüğünde fındık ağaçları (ocaklar) arası mesafenin dar olabileceği, özellikle rakımı yüksek kesimlerde bulunan ve/veya eğimi olan fındık bahçelerinde hasadın sosyal mesafeyi koruyarak nasıl gerçekleştirilebileceğine dair ön çalışmalar yapılmalı ve hasat öncesi tarım araçları ile işçiler bu konuda bilgilendirilmelidir.
- Sağlık ekipleri çalışma alanlarını düzenli olarak ziyaret etmeli, ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerinin sunulması ve önlemlerin uygulanması konusunda denetim sağlamalıdır.
- Firmaların işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda sürece etkin olarak katılımı sağlanmalıdır. Özellikle çalışma alanlarına ulaşım, banyo ve tuvalet altyapısı, temiz su, beslenme ve hijyen malzemesi desteği sağlanması konusunda firmaların sürece katılımları önemlidir. Aynı zamanda firmalar bu konuda bahçe sahiplerinin de sorumluluk olarak harekete geçmelerini sağlamak için ortak bir plan geliştirebilirler.
- İşçilere fındık bahçelerinde sağlık koşullarına uygun yemek yeme ve dinlenme alanları tahsis edilmesi ve bu alanların kişisel mesafe için uygun büyüklükte olması sağlanmalıdır.
- Kişisel koruyucu ekipman temininde mevsimlik gezici tarım işçilerine öncelik verilmeli ve bahçe sahipleri, Ziraat Odaları, firmalar, tüccarlar ve kamu kurumları tarafından bu ekipman yeterli miktarda ücretsiz olarak dağıtılmalıdır.

Konaklama ve yaşam alanlarının iyileştirilmesi

- Görüşmelerde mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma ihtiyacını karşılamak üzere çoğunlukla fındık bahçelerinde bulunan konut, baraka veya müstemilatların kullanıldığı görülmüştür. Bu seçenek dışında geçici çadır alanları ve belirli ilçelerde METİP alanları barınma ihtiyacının karşılanması için kullanılmaktadır. Bu çerçevede özellikle firmaların sosyal çalışmalar kapsamında elde ettiği veriler ve bilgiler gözden geçirilerek öncelikli sorunları olan yöreler, bahçeler belirlenebilir ve ilk etapta buralarda işçiler için alternatif barınma imkânlarının sağlanması için çaba sarf edilebilir. Bunun için atıl durumdaki kamu binaları değerlendirilmelidir.
- Her durumda tarım araçları ve fındık bahçe sahipleri kişisel mesafe kuralının nasıl sağlanacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Bu çerçevede yüz yüze bilgilendirme kadar afişler, posterler ve broşürler gibi bilgi verici materyaller hazırlanabilir ve yaygın dağıtımı gerçekleştirilebilir. Bu konuda ilgili kamu desteğinin sağlanması için hazırlıklar yapılabilir.
- Fındık hasadı öncesi konaklama amaçlı alanlar ziyaret edilmeli ve ihtiyaç duyulabilecek hizmet ve malzemelerin tespiti yapılmalıdır.
- Özellikle fındık bahçelerinde bulunan konut, baraka veya müstemilatlarda konaklama durumlarında sosyal mesafenin sağlanabilmesi için Kızılay, AFAD, firmalar ve sivil toplum kuruluşları tarafından ücretsiz ilave çadır desteği sağlanmalıdır.
- Fındık hasat dönemi boyunca düzenli denetimler gerçekleştirilerek önlemlerin nasıl uygulandığı izlenmelidir. Firmaların

sosyal çalışmacıları bu konuda öncü rol oynayabilir. Aynı zamanda il/ilçe düzeyinde gerek kamunun gerekse özel sektörün dahil olabileceği mobil ekipler süreçte görev alabilir.

- Konaklama alanlarında kalacak mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısı, yaş aralıkları, 65 yaş ve üzeri kişiler ile kronik rahatsızlığı olanlar, gebe kadınlar belirlenerek kayıt altına alınmalıdır. Bu veriler haritaya işlenmeli, ilçe mülki idare amirine verilmeli ve her ilçe bu kapsamda acil bir planlama yapılmalıdır.
- Mevsimlik gezici tarım işçileri konusunda en önemli ihtiyaçların başında temiz, yeterli ve sürekli su temini gelmektedir. Salgın döneminde bu ihtiyaç özel bir önem kazanmıştır. Özellikle yerel yönetimlerin desteğiyle bu ihtiyaç acil olarak karşılanmalıdır.
- Konaklama alanında ihtiyaç duyulabilecek katı-sıvı sabun, kolonya, tuvalet kâğıdı, hijyenik ped, çocuk bezi gibi hijyen malzemeleri desteği sağlanmalıdır. El yıkamanın önemi bu süreçte sıklıkla vurgulanmıştır.

Hem bahçelere hem de konaklama alanlarına el yıkamaya olanak tanıyan musluklu bidonlar konulabilir. Aynı zamanda bu bidonlar işçilerin görsel materyalle bilgilendirilmesi için de kullanılabilir.

- Fındık tarımında bahçelerde bulunan konut, baraka veya müstemilatlarda kullanılan elektrik ve su giderleri bahçe sahipleri tarafından karşılanmaktadır. Bu giderler METİP alanları dışında geçici çadır yerleşim alanlarında kalan tüm mevsimlik gezici tarım işçileri için de karşılanmalıdır.
- Sağlıklı beslenmenin salgınla mücadele konusunda önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ailelere hijyenik olarak yemek hazırlayabilecekleri sağlıklı alan ve araçlar ile gıda desteği sağlanmalıdır. Ayrıca yemek hazırlamak amacıyla ailelere pişirme üniteleri temin edilmelidir.
- Yaz aylarına denk gelen hasat döneminde çalışma saatleri sonrası kişisel bakım ve temizliğin sağlanabilmesi için banyo, sıcak suya erişim ve tuvalet altyapıları kurulmalı, düzenli dezenfekte edilmeli ve bu alanlarda ihtiyaç duyulan malzemeler temin edilmelidir.

- Konaklama alanlarında çöplerin toplanması, çevre ilaçlamasının düzenli olarak yapılması sağlanmalıdır.
- Konaklama alanlarında Covid-19 salgınına ilişkin bilgilendirme panoları bulunmalı ve gerekli durumlarda danışılacak kurumların iletişim bilgileri yer almalıdır.
- Konaklama alanlarında ya da yakınlarında çocukların ihtiyaç duyabileceği hizmetler ve alanlar düzenlenmelidir.
- Yapılan görüşmelerde kimi kurum temsilcileri salgın nedeniyle yaşanabilecek maliyet artışlarına karşın bir dengeleme stratejisi olarak çocuk işçiliğinin artabileceğini belirtmiştir. Böylesi bir gelişmeye karşı konaklama alanlarında çocuk işçiliğine karşı bilgilendirmeler yapılmalı ve denetimi sağlanmalıdır. Çocuk işçiliğinin takip edilmesi bu yıl için özel bir önem kazanmıştır.
- Konaklama alanları düzenli olarak ziyaret edilmeli ve sağlık kontrolleri yapılmalıdır. Bunun yanı sıra fındık bahçe sahipleri edinebilecekleri basit bir ateş ölçme cihazı ile işçi ekip başları aracılığıyla günlük olarak ateş ölçümü yapabilirler. Bu nedenle hem bahçe sahiplerinin hem de işçi ekip başlarının hastalığın belirtileri ile ilgili bilgilendirilmeleri önemlidir.
- Olası bulaşma durumlarına karşın yerleşim yerleri ve konaklama alanlarına yakın acil karantina alanları oluşturulmalıdır.
- Geçici çadır yerleşiminde Covid-19 vakası saptanması durumunda yerleşimin acilen karantinaya alınmasını sağlayabilecek alt yapılar kurulmalı, gerekli sağlık ve gıda desteği verilmelidir.

Bitkisel üretim sürecine katılan mevsimlik gezici tarım işçileri ve ailelerine destek paketi oluşturulması

- Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirlerin uygulanması üretim maliyetlerine yansıtacaktır. Görüşülen kimi kurum temsilcileri bu yıl fındık alım fiyatının yüksek olmasının beklendiğine işaret ederek, bu artışın fındık üreticileri açısından çok büyük bir zarara yol açmayacağını belirtmiştir. Fakat diğer yandan mevsimlik gezici tarım işçileri ve ailelerinin maliyet artışlarından olumsuz etkilenmemesi için bir dizi mali ve aynı destek sağlanması düşünülmelidir.
- Bu kapsamda illerdeki üretim sürecini takip etmek üzere ihtiyaç tespiti ve kaynakların kullanımı konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- Salgın süresince, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı mevsimlik gezici tarım işçisi aileler için, geçici koruma altında bulunan Suriyeliler için tanımlanan Kızılay Kart uygulamasına benzer bir destek sistemi düşünülebilir.
- Bu desteklere kimlerin erişim sağlayacağı yine önerilen kurulun; bahçe sahibi, tarım aracısı ve Ziraat Odaları arasında kuracağı koordinasyonla yerel ölçekte tespit edilip kayıt altına alınması düşünülebilir.

Bu Rapor Ferrero Fındık A.Ş. mali desteği ile hazırlanmıştır. Raporun içeriği tamamen Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin sorumluluğundadır. Raporadaki ifadeler Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin kendi görüşleri olup, Ferrero Fındık A.Ş.'nin politikalarını ve görüşlerini yansıtmamaktadır.